

Frivillig offer eller fremtvunget tap

Alt liv utvikler seg gjennom ensidigheter. Skal en bestemt kraft eller evne kunne nå en viss høyde av fullkommenhet, skjer det som regel på bekostning av andre krefter og evner som i mellomtiden blir liggende etter.

Det gjelder både i det enkelte menneskes liv og i den historiske utvikling.

Tar vi for oss en bestemt gruppe av menneskeheten i løpet av noen århundrer, får vi ofte se bestemte krefter i renkultur, mens andre muligheter liksom for en tid er skjovet helt i bakgrunnen.

Der er noe storslagent i disse ensidigheter. Det kan gi en hel tidsalder en umiskjennelig stil i alle livets forhold. Tenk på den gotiske høy middelalder eller på det perikleiske Aten med Akropolis eller på Harun al Raschids Bagdadkultur.

Der er også noe farlig i disse ensidigheter. De kan rett og slett true hele den menneskelige eksistens, fordi andre vesentlige områder blir skjovet til side eller undertrykket. Men de er nødvendige disse ensidigheter og kan slett ikke unngås. Spørsmålet er alltid hvorledes man forholder seg i sin egen ensidige styrke. River man seg løs i hovmodighet, idet man feler sin egen styrke og dyktighet, eller makter man å føye seg inn i helheten slik at ens evner blir tjenende?

Der er ikke lang vei fra Capitol til den Tarpeiiske klippe, heter det romerske ordsprog. Det fremtvungne nederlag, hvor hovmot står for fall, gjentar seg om igjen og om igjen. Må det alltid ende med at man taper alt man hadde? Er det ikke mulig at den høyt utviklete ensidighet ved et helt frivillig offer opprettholder den indre menneskelige balanse?

Det er dette Ifigenieskikkelsen står som et mytisk realsymbol for.

Det står ved begynnelsen av den greske kultur, hvor grunnlaget blir dannet for hele vår egen moderne intellektuelle kultur. Det er nu alle de muligheter skal prøves som henger sammen med den logiske tanke og alle de konsekvenser dette får for den ytre sivilisasjon.

Og allerede i første stund ser vi hovmotet stige frem: Jeg kan alt. Jeg behøver ikke å ta hensyn til noe annet enn det som gavner min egen makt. Jeg behøver ikke engang å ta hensyn til de høyere makter, gudene: Agamemnon skyter Artemis' hellige hind.

Men straks blir det vindstille, og grekernes flåte kan ikke dra av sted. Besinnelsens stund er kommet. Er Agamemnon, representanten for den nye intellektuelle kultur, som skal avløse det magisk-mytiske Troja og befri Skjonnheten, Helena, - villig til å ofre det kjæreste han har, sin egen datter? Offeret må finne sted. Kan det skje frivillig slik at det får en høyere og befriende mening?

På dette punkt i den greske mytos ser vi liksom flere slør over hverandre, forskjellige varianter som krysses og kjemper mot hverandre: Foregikk der nu et blodig menneskeoffer? Ble Ifigenie virkelig drept? Eller fikk hun nettopp fordi offeret skjedde frivillig, en høyere oppgave - som prestinne for gudinnen Artemis?

Det er dette siste som etterhvert seier: Ifigenie lever videre som den rene, helt uegoistiske tjenerinne for det guddommelige. Det betyr ikke at utviklingen av den nye ensidige, intellektuelle kultur blir stanset eller avbrutt. Tvertimot. Nu får grekerne vind i seilene, og det bærer av sted mot Trojas erobring og Helenas befrielse. Det gamle Troja faller, og det nye Hellas med våknende filosofi, individualisme og sanseskjønnet stiger frem. Men i bakgrunnen lever "Ifigenie" videre. Det er denne edle, rene Ifigenie Goethe har vekket til nytt liv i sitt klassiske drama som han selv betraktet som sitt beste.

Betydningen av denne skikkelse får et enda videre omfang, hvis vi ser ut over det spesielt greske og stiller det inn i den verdenshistoriske sammenheng. Vi kan da oppsoke det samme "trinn" for eksempel i Israels historie. Hvor i Israels historie er det noe tilsvarende finner sted?

Det er den tid hvor Israel kommer fra den guddommelige åpenbaring på Sinai berg, hvor de allerede er kommet inn i "sitt eget land", og hvor den Salomonske glanstid forberedes.

I de gammeljodiske sagn og beretninger som Micha Josef bin Gorion har samlet ("Die Sagen der Juden", Rütten & Loenig Verlag, Frankfurt, 1927) blir uttrykkelig denne parallellitet mellom det som skjedde i Hellas og i Israel fremhevet og dommers tidsalder blir nevnt, spesielt Jefta. - Jefta, dommeren, Gileaditen, den veldige i strid, skal bane vei for Israel i kampen mot Ammons barn. Det gjelder hele Israels være eller ikke være. Og så leser vi i Det gamle testamente, (Dommernes bok, 11. kapittel, 29. -40. vers):

"Og Herrens Ånd var over Jefta, og han drog gjennom Gilead og Manasse, og han drog over til Mizpe i Gilead, og fra Mizpe i Gilead drog han over til Ammons barn.

Og Jefta lovet Herren et lofte og sa: "Dersom du gir Ammons barn visselig i min hånd, da skal det skje, at det utgående, som går ut av dorene til mitt hus og imot meg, når jeg kommer tilbake med fred fra Ammons barn, det skal hore Herren til, og jeg skal og ofre det til et brennoffer".

Så drog Jefta over til Ammons barn for å stride mot dem, og Herren gav dem i hans hånd.

Og han slo dem fra Aroer, og inntil man kommer til Minnith, tyve byer, og like til Abel Keramim med et meget stort slag. Så ble Ammons barn ydmyket for Israels barns ansikt.

Og Jefta kom til Mizpa, til sitt hus, og se, hans datter gikk ut mot ham med trommer og med dans, og hun var den eneste. Han hadde ellers hverken sønn eller datter.

Og det skjedde der han så henne, da rev han sine klær i stykker og sa: "Akk, min datter! Du har aldeles nedboyet meg, og du er av dem som forstyrrer meg. Ti jeg, jeg opplott min munn til Herren, og jeg kan ikke kalle det tilbake".

Og hun sa til ham: "Min far! Har du opplatt din munn til Herren, da gjør med meg, såsom det er utgått av din munn, efterat Herren har skaffet deg, fullkommen hevn over dine fiender, over Ammons barn!"

Og hun sa til sin far: "Denne ting la meg vederfares: La meg få fri i to måneder, at jeg må gå og fare ned på bjergene og gråte over min jomfrudom, jeg og mine venninner!"

Og han sa: "Gå av sted! " Og han lot henne fare i to måneder. Da gikk hun av sted med sine venninner og gråt over sin jomfrudom på bjergene.

Og det skjedde, da to måneder var til ende, da kom hun tilbake til sin far. Og han gjorde med henne efter sitt lofte, som han hadde lovet. Og hun kjente ikke mann, og det ble skikk i Israel:

"Israels dotre går fra år til år for å gråte over Jeftas, Gileaditens, datter fire dager om året".

Hvis man holder seg nøyaktig til teksten i Det gamle testamente foreligger der altså en menneskeofring som ikke bare skal utfores (smlg. Isak) , men som faktisk blir utført. Og teksten er slik at dette voldrer den største smerte og sorg. Men det blir ikke med et ord sagt at det er galt, eller at det er mot Herrens bud. Der kommer heller ikke noen straff i neste kapittel. Jefta kjemper, er dommer i 6 år og blir begravet i en av byene i Gilead.

Dette er et merkelig punkt. Der tas jo andre steder i Det gamle testamente (for eksempel Jeremias, kap. 19, vers 5) uttrykkelig avstand fra menneskeofring. Er der altså her en grov selvmotsigelse i Det gamle testamente eller er der her en skjult betydning som først må finnes?

Hvis man nu undersoker de parallelle apokryfe hebraiske varianter til dette sted, viser det seg noe som helt svarer til det tilsvarende i den greske mytos omkring Ifigenie-skikkelsen. Også her finner vi nemlig forskjellige varianter som krysses og kjemper mot hverandre. I en variant blir for eksempel Jeftas hovmot sterkt fremhevet, og det hele blir fremstillet som en konsekvens av hans syndige fremferd. Hans datter prøver forgjeves å finne rettferdighet. Hun blir altså i denne variant en martyr. - I en annen variant derimot er hun helt lydig og from, men streber etter å finne den rette mening. Hun bruker da de to månedene hun får, til å oppsøke alle vise menn i hele folket, og hun forteller dem om sin skjebne, men ingen av dem kan gi henne noe svar. Og så heter det: "Da steg hun opp på berget Telag, og her viste Herren seg for henne om natten og talte til henne: Jeg har lukket munnen til de vise menn i hele mitt folk, slik at de ikke kunne gi svar til Jeftas datter. Men nu skal hun få svar av meg. Hennes død er meg en kjær gave, for alle de vises visdom bor å henne".

Her stiger bildet av Jeftas datter frem til en overaskende høyde: "Alle de vises visdom bor i henne". I hennes sjel lever altså summen av all visdom, og Herren selv taler direkte til henne om natten på berget. Når taler Herren ellers direkte til noen kvinne i Det gamle testamente? Hun beskrives som en prestinne. Og de ord som brukes, blir i denne sammenheng ikke vanskelig å kjenne igjen: om natten, på berget. Det er de kjente gamle bilder for en høyere bevissthet hos den innvierte som billedlig går gjennom dodsproven som et innvielsesri-

tual til høyere visdom: "Hennes dod er meg en kjær gave, for alle de vises visdom bor i henne".

Og hvert år går Israels dotre for å gråte over Jeftas datter i 4 dager. Der kan ikke være noen tvil om at dette har vært et årvisst ritual på fire bestemte dager.

Hele dette parti i Det gamle testamente får sin egentlige mening når man ser det som bilder for denne indre offerhandling.

Efterhvert som menneskets selvstendige, individuelle tankekraft begynner å vokse, er øyeblikkelig faren for det store hovmot der. Skal den menneskelige utvikling kunne bevares videre, må den frivillige offerhandling finne sted.

Ifigenie i Hellas og Jeftas datter i Israel stiger frem som en manende skikkelse: "Bruk alle dine krefter, så du kan utvikle alle dine evner til høyeste styrke, til den mest energiske virksomhet. Men intet for deg selv! Alt for Herren! " De står som levende bilder for det frivillige offer av det beste som kan ydes. -

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1962/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond